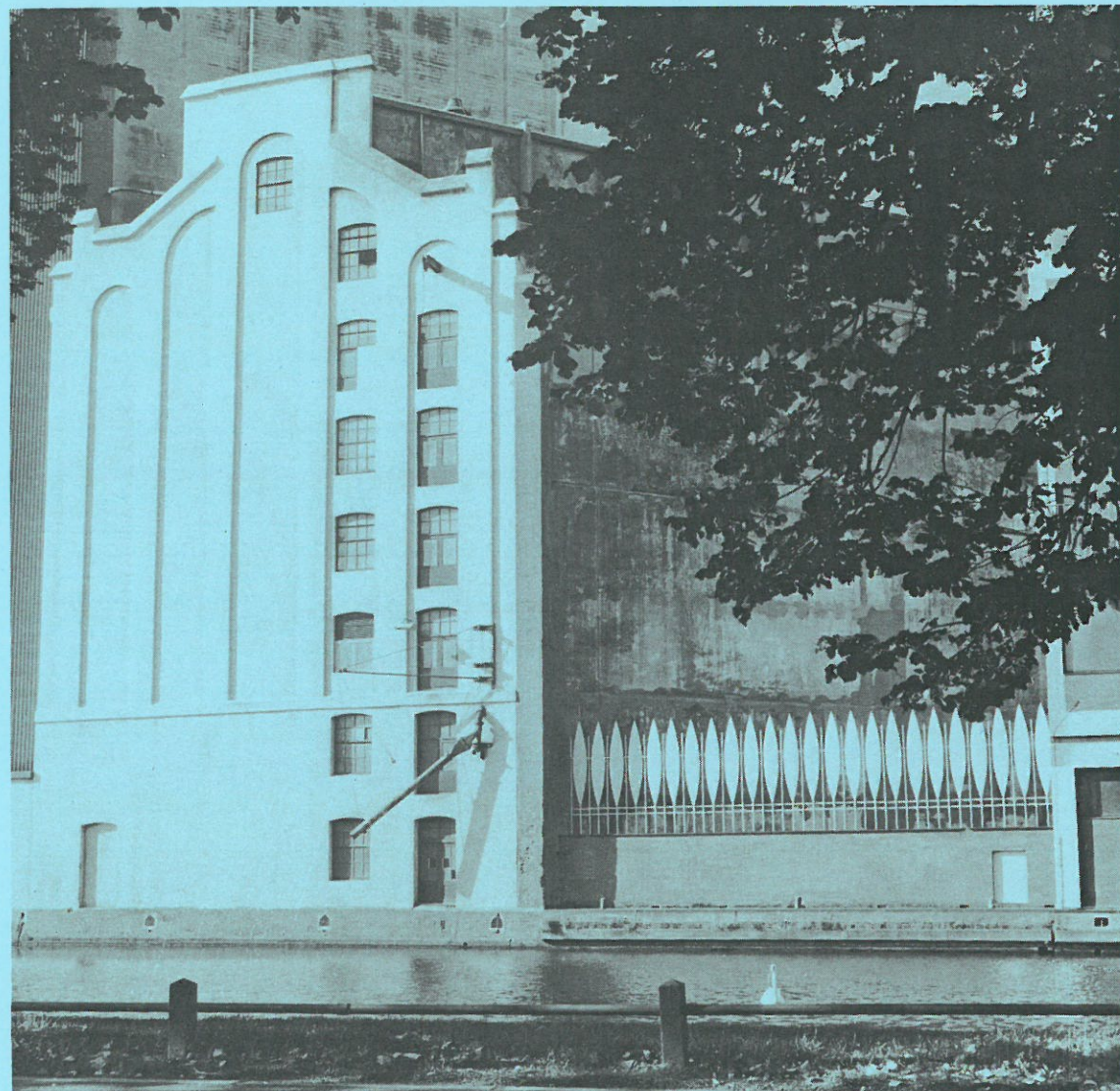


STIELZ

Jaargang 6 nummer 4
december 1995



*Ook Gemeentelijke Monumentencommissie overstag
voor Meelfabriek 'De Sleutels'*

Heropening 'De Vooruit' ook succes voor STIEL

Groei en bloei historische verenigingen

Gastkolommen: Mr M.J.P. van Hoeken, voorzitter LVI

Colofon

Stielz 6e jaargang, nummer 4

Stielzaken is een kwartaaluitgave van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden, Marelaan 55, 2341 LC Oegstgeest, tel. (071) 5154470.

Jaarabonnement f 20,- voor vier nummers; losse nummers f 3,75. Donaties zijn van harte welkom op bankrekening 33.55.36.018 of girorekening 10.39.391
ISSN 0928 - 9437

Redactie

Eric-Jan Weterings, Palestrinastraat 13huis,
1071 LC Amsterdam, tel. (020) 6648296

Paul Kop, Titus Brandsmalaan 80, 2321 CJ Leiden,
tel. (071) 5765301

Foto's: Niek Bavelaar, Hugo de Grootstraat 28,
2311 XK Leiden, tel. (071) 5149863 of 5275001

Distributie: K. Ravensbergen, Snippenhoek 4, 2317 WX
Leiden, tel. (071) 5212605

Druk: Drukkerij Stadhuis & Stadsbouwhuis



Inhoud

Gemeentelijke monumentencommissie : oudste delen Meelfabriek rijksmonument	3
Heropening 'De Vooruit' ook een STIEL - succes	5
Gastkolommen: Mr M.J.P. van Hoeken, directeur Kon. Sanders en voorzitter LVI	7
Snelle groei historische verenigingen	8
Wandeling langs industrieel erfgoed wordt zeer gewaardeerd	11
VanAllesEnNogWat	12
In Memoriam dr H.A. Diederiks	13
Erfgoed in de media	14



Adressen bestuursleden STIEL

Ing. H.J. Budel, Buizerderf 25, 2251 MS Voorschoten,
tel. (071) 5619659 (voorzitter)
Drs. H.D. Tjalsma, Marelaan 55, 2341 LC Oegstgeest,
tel. (071) 5154470 (secretaris)
G. Barentsen, Maastrichtsestraat 88, 2587 XH Den Haag,
tel. (070) 3553729 (penningmeester)
E. Adank, Constantijn Huygenslaan 51, 2332 TS Leiden,
tel. (071) 5769454 (tweede secretaris)
M. Kroef, Staalwijkstraat 15, 2313 XP Leiden,
tel. (071) 5143416 (taakgroep selectie)
Dr. T. Dijs, Loevestein 41, 2352 KP Leiderdorp,
tel. (071) 5891038
Mr. D.E. Krantz, Rijn- en Schiekade 15, 2311 AK Leiden,
tel. (071) 5132935



Omslag: Paul Zevenhuizen fotografeerde in 1993 voor STIEL de Meelfabriek met zwaan. Het witte silogebouw uit 1898 is één van de oudste onderdelen van het complex en moet volgens de gemeentelijke monumentencommissie rijksmonument worden.

Kort verslag en besluitenlijst vergadering Werkgroep Industrieel Erfgoed Leiden 29 augustus 1995

Open Monumentendag / Leidse Uitdag

Mede in verband met de activiteiten volgend jaar in het kader van het Jaar van het Industrieel Erfgoed zal STIEL dit jaar enigszins beperkt aanwezig zijn, in ieder geval wel in de Pieterskerk, echter zonder kraam, maar met een staand display. De nadruk zal liggen op De Vooruit. Coördinatie van een en ander is, evenals voorgaande jaren, in handen van Marcel van Dijk. Het enige industriële monument dit jaar voor het publiek geopend, is het voormalige pand van Tieleman en Dros (het Mostert-complex).

Stand van zaken bedreigde panden

De Vooruit

De buurman van De Vooruit, reclamebureau Incentive Affairs (Geelhoed) is bezig met het schrijven van een boekje over De Vooruit. Dit zal worden aangeboden aan Zijl & Vliet in november 1995. (Zie verder in deze Stielz).

De Meelfabriek

Budel licht de laatste stand van zaken toe. De Meelfabriek prijkt inmiddels op de MSP-lijst en op de CIL-lijst. Op 20 september 1995 zal een openbare bijeenkomst plaatsvinden van de gemeentelijke monumentencommissie over deze lijsten.

Jaar van het Industrieel Erfgoed 1996

Op 8 oktober a.s. zullen twee wandelingen worden gehouden in het kader van de die dag startende Nationale Wetenschapsweek. De tweede activiteit betreft de fototentoonstelling.

Wat verder ter tafel komt

Sala vraagt zich af of de peperbus (trafozuil) er nog is en, zo ja, wat er mee gaat gebeuren. Weterings meldt dat het de bedoeling is dat de peperbus weer terugkomt op het Vrouwenkerkplein.

Sala vraagt of wij contact hebben met de "watertorenclub". Budel meldt dat wij van het begin af aan contact hebben gehad met de heer Vlek van het EWR. Vlek is door het EWR vrijgesteld voor het opzetten van een museum in de voormalige watergasfabriek. Dit plan zou plotseling zijn gestaakt in verband met bodemverontreiniging en daarvoor in de plaats zou Vlek nu de beschikking hebben gekregen over de watertoren (zie ook Leids Dagblad dd. 28/08/95). Onze roerende goederen worden thans opgeslagen bij het EWR.

Weterings doet verslag van de laatste ontwikkelingen m.b.t. het Winkelpuienboek. In september zullen Weterings en Marjan Groot alle panden langsgaan, e.e.a. in samenwerking met de taakgroep selectie. Hij verwacht dat in maart/april '96 een eerste concept gereed zal zijn.

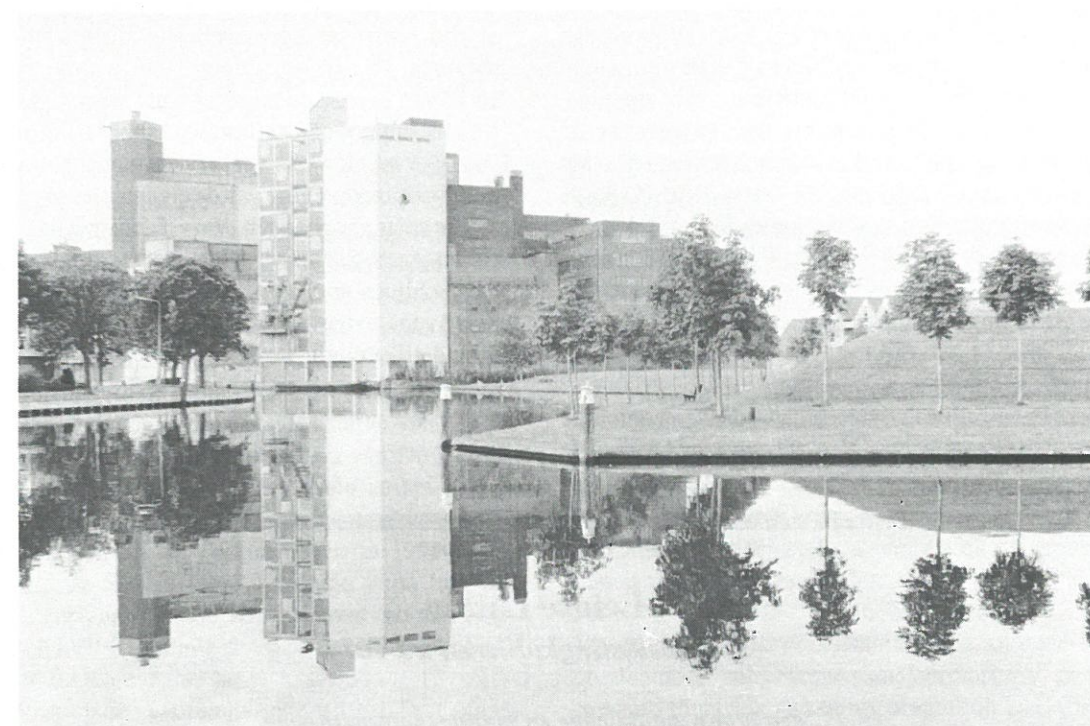
Weterings meldt dat mevrouw Aalders beschikt over een compleet archief van de liefdadigheidsvereniging Sancta Veronica. Dit zou een onderafdeling zijn geweest van de

(lees verder op pagina12)

'Meelfabriek monument, geen monster'

Monumentencommissie wil nu rijksbescherming voor lang omstreden gebouw

Het belangrijkste adviesorgaan van de gemeente Leiden op het gebied van monumenten, de Gemeentelijke Monumentencommissie, adviseert Burgemeester en Wethouders om de oudste delen van de Meelfabriek te plaatsen op de lijst van rijksmonumenten. De commissie vindt deze onderdelen uniek in de geschiedenis van de Nederlandse bouwkunde.



Op 10 oktober deed de Gemeentelijke Monumentencommissie Leiden (GML) een belangrijke voorzet tot bescherming van de Meelfabriek. Met twee stemmen tegen en één onthouding (van de voorzitter) besloot de commissie B&W van Leiden te adviseren de oudste delen van de meelfabriek als rijksmonument bij de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen aan te melden. Deze oudste delen zijn het ketelhuis uit 1896 en het silogebouw aan de oostzijde uit 1898 (zie de foto op de voorpagina van Stielz). Het ketelhuis heeft gietijzeren kolommen met zeer bijzondere kopstukken en bovendien een dak met een betonnen tongewelf dat een overspanning heeft van minstens 15 meter. Het is een 19e eeuwse constructie die nog niet eerder Nederland is aangetroffen. Het andere onderdeel, het silogebouw, is niet alleen het eerste betonnen silogebouw in Nederland, maar ook het oudste grote gebouw in ons land dat in gewapend beton is geconstrueerd. Het ketelhuis en de het silogebouw zijn belangrijke mijlpalen in de geschiedenis van de bouwkunde. In de beslissing van de commissie speelde dat een grote rol.

Mengelmoes van architectuur

De overige onderdelen hebben het dus niet gehaald. In de vergadering van de commissie zei de woordvoerder van

STIEL: „Alle onderdelen van het gebouw bij elkaar vormen een afspiegeling van de geschiedenis van een belangrijk Leids bedrijf. De mengelmoes van architectuur laat de ontwikkeling zien van een vroeg electro-mechanisch molenbedrijf uit de 19e eeuw tot een geautomatiseerde meelfabriek uit de jaren tachtig van deze eeuw.” Verder werd gewezen op de opvallende situering van de fabriek aan open vaarwater en de nog bijna volledige aanwezigheid van interne transportmiddelen zoals losinstallatie, elevatoren, schroeftransporteurs en kettingtransporteurs. De zegsman van STIEL trok dan ook de conclusie: „In plaats van alleen bescherming van de oudste delen verdient de gehele Meelfabriek te worden behoed voor afbraak.” De kleine commissie uit de GML die de behandeling van de Meelfabriek had voorbereid, bleek die redenering niet helemaal af te wijzen. De woordvoerder van die deelcommissie, de architectuurhistoricus Henk van de Schoor, zei: „De overige onderdelen van het complex kunnen ook bescherming krijgen door ze in de toekomst als gemeentelijk monument voor te dragen.” Voordat de beslissing over gedeeltelijke bescherming viel, nam de GML nog kennis van een brief van het OCEL (Overleg Cultureel Erfgoed Leiden, een overkoepelende organisatie voor instellingen als Oud Leiden, de Dirk van

EckStichting en de vereniging Jan van Hout.) Het OCEL schreef namens meer dan drieduizend Leidenaren: '... een positief oordeel over de beschermwaardigheid van de Meelfabriek van harte te steunen.' Ook het standpunt dat de GML nu inneemt laat zien dat er een verandering van denken over monumenten van bedrijf en techniek in Leiden aan de gang is. Een aantal jaren geleden kwam in die commissie nog de vraag aan de orde om de meelfabriek maar zo snel mogelijk in zijn geheel af te breken, onder andere om de pijnlijke herinnering uit te wissen aan sociale conflicten die er zich hebben afgespeeld. Nu meldt de commissie niet alleen een deel van de Meelfabriek aan als rijksmonument, maar tegelijkertijd ook een aantal andere Leidse industriële en technische monumenten, zoals bijvoorbeeld acht Leidse bruggen (waaronder de Blauwpoortsbrug), de fabriek van Scheltema aan de oude Singel en drukkerij IJdo aan de Oude Rijn. Ook de vroegere parapluafabriek aan de Hogewoerd die door de Taakgroep Selectie van STIEL enkele jaren geleden al als gemeentelijk monument is voorgedragen verdient volgens de GML nu de status van rijksmonument.

Allerlaatste woord

Voor deze belangrijke vergadering van de Gemeentelijke Monumenten Commissie op 10 oktober was ook vanuit de

gemeentepolitiek veel interesse, die duidelijk bleek uit de aanwezigheid van verschillende gemeenteraadsleden op de publieke tribune. Sommigen bleken wat de Meelfabriek betreft, nog wel verder te willen gaan dan de commissie, door te verklaren het complex in zijn geheel als rijksmonument te willen bestempelen. Komt nu de verbeelding aan de macht in de Leidse monumentenpolitiek? In elk geval is het pleit nog lang niet definitief beslecht, want voorlopig heeft alleen nog maar de GML gesproken. Die commissie is weliswaar de belangrijkste adviesinstantie van de gemeente Leiden op het gebied van monumentenzorg, maar beslissingen worden hier niet genomen. Pas in september 1996 wordt verwacht dat B&W van Leiden de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een definitieve aanbeveling zullen doen. Daarvoor moeten nog veel andere stappen worden genomen, zoals raadpleging van de eigenaren van de panden en andere belanghebbenden. Vervolgens wil het provinciale Monumenten Selectie Team nog eens zijn licht over alles laten schijnen en dan moet op lokaal niveau de gemeenteraad van Leiden zich uitspreken. Het laatste woord heeft uiteindelijk de minister.

Henk Budel
foto Niek Bavelaar

(ingezondenn mededeling)

Leidse Lasten twee belastingkohieren uit 1674

een bronnenpublicatie en multimedialprogramma

Deze publicatie van het NHDA, het Nederlands Historisch Data Archief, bevat twee bewerkte Leidse belastingkohieren uit het jaar 1674. Het bijzondere ervan is dat naast een 'traditionele' tekst, een multimedia-programma op diskettes wordt meegeleverd.

'Leidse Lasten' is gebaseerd op twee bronnen van het Stadsarchief van Leiden, namelijk de belastingkohieren van het Klein Familiegeld en van de Tweehonderdste penning, beide uit 1674. De database bevat gegevens van meer dan 4000 personen, ruim een vijfde van de toenmalige Leidse beroepsbevolking. In deze tijd van de Republiek, waarin steden en gewesten een grote mate van autonomie kenden, speelde Leiden een belangrijke rol in de economie van Holland.

Het nieuwe in deze presentatie is in de eerste plaats de gemakkelijke raadpleegbaarheid van de gegevens via de computer en in de tweede plaats de combinatie met plattegrond en afbeeldingen. De uitgebreide instructie maakt het voor iedereen mogelijk met het multimedia-programma te werken en de originele gegevens te raadplegen en verder te onderzoeken.

'Leidse Lasten' is bedoeld voor:

- geïnteresseerden in de Leidse geschiedenis

- genealogen
- stadshistorici
- leerlingen van middelbare scholen

'Leidse Lasten' bestaat uit een boek en een computerprogramma op twee diskettes. Het programma draait onder Windows en vereist ongeveer 6 Mb op de harde schijf. Het is zeer eenvoudig op de PC te installeren.

'Leidse Lasten' is voor f49,50 te koop in de betere boekhandel en te bestellen bij:

Nederlands Historisch Data Archief
Doelensteeg 16
Postbus 9515
2300 RA Leiden
Telefoon 071-5272742
Fax 071-5272615
E-mail: NHDA@rullet.leidenuniv.nl

Groot succes voor STIEL

Voormalige broodfabriek De Vooruit heropend

'STIEL heeft ons de ogen voor het industrieel erfgoed geopend'. Dat zei de Leidse wethouder T. van Rij op 15 november bij de heropening van de voormalige broodfabriek De Vooruit aan de Korevaarstraat. STIEL heeft jarenlang geijverd voor het behoud van dit in 1894 door de bekende architect W.C. Mulder gebouwde pand, dat na de restauratie in gebruik is genomen door woningbouwvereniging Zijl & Vliet. Van Rij heropende het gebouw door een gedenksteen te onthullen. Ter gelegenheid van die heropening verscheen het boekje 'Brood en wonen', dat de geschiedenis van het pand en de directe omgeving beschrijft. STIEL-voorzitter Henk Budel ontving op 15 november uit handen van voorzitter Kees Noort van de woningbouwvereniging het eerste exemplaar. Budel hield onderstaande toespraak, waarin hij de recente geschiedenis van de strijd om het behoud van De Vooruit nog eens memoreert. De tekst is grotendeels van de hand van STIEL-secretaris Heiko Tjalsma, die tijdens de opening door griep was geveld.

Het gebouw dat vandaag feestelijk is geopend, kreeg zijn naam van de coöperatie 'De Vooruit'. In de tijd waarin die naam ontstond, was een authentieke socialist lid van de Leidse afdeling van de S.D.A.P., lid van een bij de Leidse Bestuurders Bond aangesloten socialistische vakbond, én hij (en soms ook al zij) was lid van 'De Vooruit', waar men zijn brood kocht. En als het helemaal goed was, vond men huisvesting via de socialistische woningbouwvereniging 'De Eendracht', die nu onderdeel is van Zijl & Vliet. Met het betrekken van het pand van De Vooruit door Zijl & Vliet wordt dus een klein stukje van de geschetste traditie op deze plek voortgezet.

Het broodbakken bij de Vooruit begon in 1901 in een pakhuis aan de Schoolsteeg. Na enige jaren kon een grotere bakkerij aan de Haarlemmerstraat worden overgenomen en in 1931 volgde de nog grotere broodfabriek 'Ceres' aan de Korevaarstraat.

Men liet toen op de gevel links zetten: 1901-De Coöperatie Vooruit. Oorspronkelijk had daar gestaan: 1894-Broodfabriek Ceres.

W.C. Mulder

Broodfabricage begon dus op deze plek honderd-één jaar geleden, in 1894, met de bouw van een broodfabriek op de hoek van de Zijlgracht (zoals de Korevaarstraat toen nog heette) en de Cathrijnestraat. De broodfabriek kreeg de naam 'Ceres, de Romeinse godin van de landbouw'. In 1910 werd er een veel groter stuk bijgebouwd (met het gezicht naar de fabriek: de veel grotere aanbouw rechts). Beide delen van het gebouw zijn van de hand van de bekende Leidse architect W.C. Mulder, die veel Leidse industrie- en andere gebouwen heeft ontworpen. Mulder heeft ongeveer 150 panden op zijn naam staan, zoals Sythoff aan de Doezastraat, (belangrijke onderdelen van) de Meelfabriek, het Volkshuis aan de Apothekersdijk in Leiden en belangrijke gebouwen van de Grofsmederij. Mulder was van mening dat de architectuur van een gebouw zich naar de omgeving moest voegen. Zo ontstond hier aan de Korevaarstraat een neo-renaissancegebouw. Berlage en andere architecten vonden dat kameleonachtige in architectuur een vloek, maar Mulder had daar duidelijk andere ideeën over. Momenteel wordt

hij als een goede en vindingrijke architect gewaardeerd. Toen de Vooruit in 1931 dit pand betrok, hoefde er niet veel te worden verbouwd, zoals uit stukken van het Leidse gemeente-archief uit dat jaar blijkt. Wel gingen de eisen van het milieu in die tijd al een rol spelen. Bij de aanvraag van de hinderwetvergunning in 1931 wordt vermeld dat het soort bedrijf hetzelfde blijft. Wel wordt de tot dan aanwezige en nogal lawaaiige gasmotor verwijderd, die 'De Vooruit' heeft laten vervangen door elektromotoren. Buren klagen over die apparaten ook al weer snel, omdat ze al vroeg in de ochtend worden aangezet. Als 'De Vooruit' in 1932 deze motoren wil toepassen voor de koekbakkerij in een stuk van de fabriek dat grenst aan de tuinen van huizen aan de Geregracht, volgen weer klachten.

Voor al de op zolder geplaatste elektromotor van 5 pk. met de daardoor aangedreven mēleermachine zorgt voor overlast. Plaatsing van de apparatuur op vilt blijkt echter de meeste overlast weg te nemen.

foto Paul Kop



In 1932 werkten volgens opgave van het bestuur van de Vooruit vijftien mensen de hele dag en nog zes mensen drie uur per werkdag. Vooral in de jaren twintig en dertig ging het de Vooruit voor de wind. Regelmatig opende de fabriek nieuwe filialen.

Ook na de oorlog verliepen de zaken tot in de jaren zestig naar wens. Wel was in de loop van de tijd het socialistische karakter van de Vooruit wat op de achtergrond geraakt. In 1940 werden formeel de banden met de LBB, de Leidse Bestuurders Bond, verbroken. Tot die tijd kreeg de LBB elk jaar 10% van de winst van de broodfabriek uitgekeerd. De Vooruit werd in 1963 bij een fusie met de coöperatie 'Helpt elkander' uit Katwijk omgedoopt in 'Coöp Rijnland', die in 1966 op haar beurt opging in de 'Coöp Nederland'. In dat jaar werd ook de nieuwe fabriek aan de Rooseveltstraat in gebruik genomen en die aan de Korevaarstraat verlaten. Daarna ging het bergafwaarts. In 1973 werd 'Coöp Nederland' aan 'Koninklijke Scholten Honig' verkocht, die het bedrijf met de EDAH verdeelde. Twee jaar later werd een groot deel van het personeel ontslagen.

Groeiend bewustzijn

Na 1966 heeft het gebouw aan de Korevaarstraat een onzeker bestaan geleid. Zo hebben enige tijd een schoenhandelaar en een drukkerij in het pand gezeten. Daarna is er jaren lang door de tafeltennisvereniging Scylla gepingpong. In 1991 werd voor enige jaren de Stichting Werkgroep Marokkanen en de Turkse arbeidersbeweging HTIB in het gebouw ondergebracht.

De gemeente Leiden, die inmiddels eigenaar was van het pand, wilde in 1991 van De Vooruit af. De slechte staat van het gebouw, maar ook haar 'lelijkheid', waren voor de gemeente doorslaggevende argumenten om tot sloop te besluiten en architect Vollmer de opdracht te geven een modern complex te ontwerpen. Dat moest ruimte bieden aan zeventien woningen in de sociale sector, aan de HTIB en aan winkels. Deze plannen vielen niet in goede aarde bij buurtbewoners. Ook STIEL en de Dirk van Eck-Stichting, de Leidse vereniging voor sociale geschiedenis, kwamen in het geweer.

Om te beginnen werd een aanvraag door STIEL ingediend om het pand op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen. Deze aanvraag is blijven liggen, omdat het pand 'in procedure' was. STIEL trachtte in afwachting

daarvan samen met de Dirk van Eck-Stichting en het OCEL (Overleg Cultureel Erfgoed Leiden) sloop tegen te houden. In de zomer van 1991 kwam er hoop op behoud, toen wethouder Van Rij bereid bleek de sloopplannen even uit te stellen om alternatieve plannen te kunnen laten ontwikkelen. Medio september 1991 zijn op verzoek van STIEL door de Scheveningse architect Karthaus in hoog tempo plannen gemaakt, die namens het buurtcomité en het OCEL door Stiel aan wethouder Van Rij zijn aangeboden.

Karthaus had kort daarvoor naam gemaakt met het alternatief inrichten van het voormalige Pander-gebouw in Den Haag. Hij zag wel wat in De Vooruit en maakte een opzet, waarbij het hele pand behouden zou kunnen blijven en geschikt gemaakt zou worden voor een 'Centraal Wonen'-project. Helaas bleek dit voorstel niet haalbaar, terwijl andere ideeën evenmin uitvoerbaar bleken. Zo is onder andere tevergeefs met vertegenwoordigers van een modelbouw-museum gesproken.

Toch kwam najaar 1993 het bericht dat het Leidse College van B & W had besloten in elk geval de gevel van de 'Vooruit' te behouden. Het jarenlange ijveren van STIEL, de Dirk van Eck-Stichting, OCEL, maar ook van het buurtcomité Hogewoerd en omgeving onder voorzitterschap van de heer Gijsman en bijgestaan door buurtbewoner Lucien Geelhoed was beloond. Op vrijdag 4 november 1994 werd met de nieuwbouw begonnen.

Zijl & Vliet

De reddende engel voor het hergebruik (een voorwaarde voor behoud van historische industriële panden) werd woningbouwvereniging 'Zijl & Vliet', die de Vooruit een geschikt gebouw vond om haar administratiekantoor in onder te brengen.

Op de zijgevel zijn nu met medewerking van Zijl & Vliet de belangrijkste historische feiten in de geschiedenis van dit Monument vastgelegd en gesignd door STIEL en Dirk van Eck. Daarnaast werd een steen geplaatst met de tekst 'De Leidse architect W.C. Mulder ontwierp dit gebouw in 1894. Het werd gerestaureerd en heropend in november 1995'.

Het enige wat nu nog niet is geregeld, is de monumentenstatus van 'De Vooruit'. Volgens STIEL is het nu tijd om deze status ook formeel te regelen. STIEL zal de gemeentelijke monumentencommissie dan ook vragen het enige jaren geleden ingediende verzoek tot plaatsing verder te behandelen.

HT/HB/EJW

'Brood en Wonen - Korevaarstraat 30 en omgeving' door Lucien Geelhoed (eindredactie), Gert-Jan Masurel (tekst) en Aukje Sannen (research) verscheen als eigen uitgave van woningbouwvereniging Zijl & Vliet. Ook STIEL verleende medewerking aan de totstandkoming van het boekje, dat niet in de handel verschijnt.



Het Vooruitgebouw vóór de verbouwing

foto Niek Bavelaar

Gastkolommen

Lobby voor STIEL

De vaste column in Stielz werd deze keer geschreven door mr. M.J.P. van Hoeken, directeur Koninklijke Sanders b.v. en voorzitter van de LVI, de Leidse Vereniging van Ondernemingen. Hij pleit voor een krachtige lobby voor STIEL in 1996, het jaar van het industrieel erfgoed.

De ouderen onder u zullen bij het woord lobby met mij eerst nog denken aan een gezellige, grote, gemeenschappelijke hotelruimte, waarin men zich, gezeten in prettige fauteuils met een uitzicht op een knappend haardvuur, een drankje laat aanreiken. Ondertussen onderhoudt men zich met gezellige kout over allerhande zaken en personen. Wij zullen ons daarbij wel gevoeld hebben en achteraf tot de conclusie zijn gekomen dat besproken zaken en personen nog zo kwaad niet zijn. De ambiance waarin men verkeert lijkt van grote invloed te zijn op de oordeelsvorming.

Wel, dit laatste element nu is praktisch geheel geprofessionaliseerd. De lobby is niet meer de ruimte maar hetgeen zich in de bepaalde ruimte afspeelt. En dan gaat het niet om een kroketje uit de muur halen of een biertje aan een bar bestellen maar om het fijne spel van personen, die een klimaat willen scheppen om voor elkaar of met elkaar iets te bereiken. En als je dan ook nog eens "je netwerk" inschakelt, kan je toch een flink deel van je tijd besteden in een aangenaam omgevingsklimaat, waarin de aanwezigen proberen langs de zachte, geleidelijke weg elkaar voor denkbeelden te winnen of juist niet. Welk element heeft de lobby in de omgang met elkaar gebracht, dat vroeger niet of in veel mindere mate werd gebruikt? Of was het er altijd wel maar hadden wij er deze mooie naam niet voor gevonden?

Voordat we ons bewust met een lobby bezighielden zal het toch meer zo geweest zijn dat een persoon, laten wij hem de initiatiefnemer noemen, zijn gedachten over bepaalde personen en zaken helder op papier zette en dat stuk in een bijeenkomst of vergadering presenteerde met een voorstel tot besluitvorming. Men kreeg enige tijd om over het op papier gestelde na te denken en na de discussie en amendement tot een besluit over te gaan en dat alles binnen een bepaalde tijdspanne. En daar zit hem nu de kneep. De lobby vraagt veel meer tijd! De mensen moeten week gemaakt worden. De initiatiefnemer moet niet uit zijn op een snelle besluitvorming. Hij moet hetzelfde werk vele malen doen, niet alleen schriftelijk, maar ook mondeling, lobbyen! Onze maatschappij wil niet meer overvallen worden door snelle beslissers. Personen en zaken dienen in de week gelegd te worden. De snelle beslissers gaan maar in zijn eentje door indien hij niet eens de moeite wil nemen om met mij, toch een belangrijk persoon, dit onder-

werp eens apart te bespreken. Hoe we het ook wenden of keren, de lobby is daar en wij verwachten van elkaar dat wij zo werken. Ook in het bedrijfsleven waarin snelle beslissers en sterke persoonlijkheden geacht worden aanwezig te zijn. Indien je als bedrijf lid bent van een fabrikantenvereniging, die ook internationaal opereert, dan kan je Europees gezien hedentendage absoluut niet meer zonder een sterke lobby in Brussel. Het is de geest van de tijd en het is toch ook wel interessant om dit, zij het met enige moeite, mee te maken.

Onlangs was ik op bezoek in Glasgow een stad met, net als Leiden, een groot industrieel verleden. Daarvan is niets meer over, de oevers van de river Clyde waar destijds beroemde scheepsbouw plaatsvond, zien er kaalgeplukt en verlaten uit met aarzelend beginnende woningbouw en kantorencomplexen. Er staat nog één van alle kanten zichtbaar scherp tegen de horizon afstekend silhouet, een scheepskraan, een herinnering uit vervlogen tijden. Uit de gegeven informatie begreep ik dat een krachtige lobby ervoor had gezorgd dat tegen vele belangen in deze kraan is blijven staan. De nostalgie van een rijk industrieel verleden.

Leiden had vroeger een "Leidsche vereniging van industriëlen", die in 1940 het schilderij "gezicht op Leiden" van D. Nijland heeft aangeboden aan de Gemeente Leiden en dat de omslagpagina van de vorige uitgave van Stielz siert. Als nu in 1995 vanuit dezelfde hoek een nieuw gezicht op Leiden zou geschilderd worden, dan zou dat er geheel anders uitzien. Leiden kent nauwelijks industrieën meer en de vereniging is omgedoopt tot LVI, Vereniging van Ondernemingen. De ondernemer, zeker de jonge ondernemer, staat niet lang stil bij het verleden, moet doorgaan. Stiel gaat ook door en maakt zich op voor het "Jaar van het Industrieel Erfgoed 1996". Ik denk dat dit onderwerp een sterke lobby nodig heeft en verdient.

M.J.P. van Hoeken
december 1995

Snelle groei van historische verenigingen

Leiden lijkt rijkelijk voorzien van verenigingen en andere clubs die zich op een of andere manier met plaatselijke geschiedenis bezig houden. Het in 1902 opgerichte Oud-Leiden is met haar ruim 2000 leden de oudste en de grootste, maar ook kleinere en jongere organisaties als STIEL hebben over belangstelling niet te klagen. Is Leiden een uitzondering of groeit ook elders in het land de belangstelling voor plaatselijke geschiedenis? NRC Handelsblad wijdde enige tijd geleden aan die vraag een artikel, dat hierbij wordt afgedrukt.

Je zou het de grootste hobby van Nederland kunnen noemen: 1,3 miljoen Nederlanders zijn lid van een geschiedkundige vereniging. Geen geschiedenis met een grote G, want daarvoor lopen de meesten niet warm. Maar voor dorpsfolklore en dialect des te meer. „Foto's uit grootmoeders tijd moet je met plastic bedekken. Ze kwijlen er overheen, zo graag willen ze dat zien.”

Op het eerste oog zag het programma van de Historische Kring Heemskerk er niet al te spectaculair uit. er zou een 8 mm-filmpje uit 1963 worden vertoond over een uitje van Heemskerkse bejaarden naar Artis, een promotiefilmpje voor het stadje uit de studio's van Hoogovens en de film 'Rembrandt in de Schuilkelder' met als thema de bunkers rond Heemskerk, waar tijdens de Tweede Wereldoorlog belangrijke kunstwerken verborgen werden gehouden voor de Duitsers.

Voor dit trio filmpjes dromden twee jaar geleden honderden Heemskerkse burgers samen voor de ingang van het plaatselijke filmlokaal. Er ontstond zelfs een wat agressieve sfeer toen de meute zich en masse door de ingang wilde werken. „De filmavond oest vijf keer worden herhaald”, zegt Erik Zevenhuizen van de Historische Kring Heemskerk (HKH).

De HKH bestaat pas acht jaar, maar is met 1600 leden een van de grootste historische verenigingen van ons land. De verklaring voor dit succes ligt vooral in de recente geschiedenis van Heemskerk, dat door de komst van de Hoogovens in de jaren vijftig van een onbeduidende agrarische woonkern uitgroeide tot een verstedelijkt dorp van 30.000 inwoners. Het oude centrum verdween grotendeels en maakte plaats voor forensen-woningen en winkels. Zevenhuizen, als historicus het wetenschappelijk geweten van de HKH: „Door deze ontwikkelingen werd de nostalgie onder de oude Heemskerker gevoeld, terwijl de nieuwe bewoners belangstelling toonden voor het Heemskerk van vroeger dat zij nooit gekend hadden. Bovendien was de HKH voor deze mensen een uitstekend middel tot integratie binnen de gemeenschap.”

De 1600 leden van de vereniging bestaan - in de woorden van een HKH-veteraan - „vooral uit gepensioneerden die van de straat moeten worden gehouden”. De vereniging heeft een duidelijke functie binnen de dorpsgemeenschap. Zo vraagt de gemeente regelmatig advies over de historische waarde van gebouwen die op de slooplijst staan, verzorgt voormalig onderwijzer Ton de Vries rondleidingen voor schoolklassen door kasteel Assumburg en vult de HKH elke winter twee uur op de lokale radio die uiteraard geheel in het teken staan van de regionale geschiedenis. Hoe actief elk lid wordt, ligt vooral aan hemzelf. Vaak vormt iemands beroep een aardige insteek: tuinder Piet Diemeer („Ik ben niet verder gekomen dan de lagere school”) schreef een artikel over de lokale aardbeiencultuur en is thans lid van een werkgroep die een

collectie oud tuingereedschap inventariseert.

Het verenigingsblad, Heemskring geheten, is de grote bindende factor voor de HKH. Naast artikelen over de regionale genealogie is hierin ook plaats voor een serieus stuk over een veldslag op het Heemsteedse kerkhof tijdens het hongeroproer van 1492. Erik Zevenhuizen, redakteur van Heemskring, ziet bij de leden van zijn club serieuze historische interesse zeker niet als voornaamste drijfveer. „Tachtig procent handelt uit pure nostalgie. Als we op een beurs een prachtige gravure van een zeventiende-eeuws kasteel laten zien, kijkt daar geen hond naar. Maar foto's uit grootmoeders tijd moet je met plastic bedekken. Daar kwijlen ze overheen, zo graag willen ze dat zien.”

Geschiedkundige verenigingen ('heemkunde-kringen') en andere clubs die zich bezighouden met lokale cultuur en folklore hebben de laatste tien jaar zo'n groei doorgemaakt, dat we heemkunde misschien wel de grootste hobby van Nederland kunnen noemen. Bij de ongeveer 6000 clubs (waarvan zo'n 800 echte heemkunde-kringen zoals de HKH) zijn naar schatting 1,3 miljoen mensen aangesloten. „Elke woonkern van enige importantie heeft een eigen kring”, zegt historicus Albert van der Zeijden. Hij is 'consulent regionale geschiedenis' van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur (NCV) in Utrecht en voorzitter van het Landelijk Overleg Regionale Geschiedbeoefening, een platform van provinciale consulenten die professionele en amateur-historici begeleiden.

Dat de belangstelling voor de geschiedenis van het dagelijks leven sterk toeneemt, merken ze bij het NCV dagelijks: een medewerker is full-time bezig met het beantwoorden van telefonische vragen. Van der Zeijden: „De een wil een achttiende-eeuwse volksdans opvoeren en informeert naar bijpassende kleding, de ander wil weten wat beschuit met muisjes bij de geboorte vandaan komt en laatst belde iemand met de vraag wanneer de wasknijper in ons land werd geïntroduceerd. Met deze laatste kwestie zijn we nog bezig. Ik heb goede hoop dat we eruit komen.” Veel van deze bellers worden door het NCV op het spoor gezet van een lokale geschiedkundige vereniging.

Van der Zeijden ziet twee oorzaken voor de groei van de lokale geschiedkundige verenigingen. De eerste ligt in de jaren zestig, toen men de beschikking kreeg over steeds meer geld en vrije tijd en het opleidingsniveau sterk steeg. De tweede oorzaak houdt verband met de steeds snellere verandering van de samenleving. Van der Zeijden: „Nog niet eens zo heel lang geleden leefden opa, zoon en kleinzoon op vrijwel identieke wijze. Nu zie je dat elke generatie een compleet ander leven heeft. Het gevolg is, dat er een behoefte ontstaat aan het zoeken van houvast in een gemeenschappelijk verleden.” De toenemende populariteit van de genealogie heeft volgens Van der Zeijden

precies dezelfde oorzaken: „Je ziet vaak dat mensen beginnen met genealogisch onderzoek en vervolgens van alles over hun voorouders willen weten. Hoe kozen ze hun huwelijkspartner? Wat stond er in hun huis? Hoe zag ons stadje er toen uit? Zo is de overgang van genealogie naar heemkunde logisch en vloeiend.”

Van der Zeijden is zelf actief in de vereniging Oud-Utrecht. Hij ziet veel verschil tussen de clubs uit de grote steden en de provincie. „In de steden zijn de academici bepalend. Ze zitten in de besturen en schrijven de blaadjes vol. Ze gaan bij ons prima om met de overige leden, maar toch is er een kloof. Bij Oud-Utrecht spreken we daar vaak over. 'Moeten de artikelen niet wat simpeler?' vragen we ons dan af.”

In het Limburgse Venray is van enig antagonisme tussen academici en overige leden weinig te merken. Zo'n vijftig mannen en vrouwen zitten op een open plek in de bossen aan lange houten tafels en laten zich het bier goed smaken. een rijtje kalende schutters staat te wachten tot ze hun buks mogen richten op een houten vogel, bevestigd op een meters hoge paal. Het is de avond dat Veldeke Venray, de vereniging voor plaatselijke volkscultuur, zijn jaarlijkse schietwedstrijd houdt. Ook een club als Veldeke (genoemd naar Limburger Hendrick van Veldeke, de oudste met name bekende Nederlandse dichter die schreef in de Maaslandse streektaal) groeide stevig: van 168 leden in 1990 tot 450 leden nu. De gemiddelde leeftijd ligt rond de vijftig.

De leden van Veldeke blijven in hun belangstelling voor het verleden dicht bij huis. Voor de geschiedenis met een grote G lopen ze niet echt warm, voor de dorpsfolklore en het dialect des te meer. Harry Gerrats, een tachtigjarige kunstschilder, restaureerde de communiebanks in de Grote Kerk van Venray die in de Tweede wereldoorlog door de Duitsers werden vernield. Gerrats: „Het dialect speelt in onze vereniging een grote rol. Met bedrijven als Rank Xerox en Inalfa komt er steeds meer import naar Venray. Oude Venrayse uitdrukkingen verdwijnen. De kinderen spreken thuis al beter Engels dan Venrays.” De grote trots van de vereniging is dan ook het Venrays Dialectwoordenboek dat in 1991 uitkwam.

Naast de schietwedstrijd organiseert de club onder meer kerkdiensten in dialect en avondmaaltijden met lokale gerechten uit het begin van de eeuw, toen het dorp nog een nederzetting van turfstekers was. Deze tijd wordt terugge-

haald door fotoverzamelaar Jan van de Putte, een gepensioneerd conciërge op een LTS. Hij legde een omvangrijke historische foto-collectie van Venray aan, waarvan enkele exemplaren hun weg vonden naar het Dialectwoordenboek. Van de Putte: „Vroeger had je hier veel processies. Die sfeer was zo mooi, dat zie ik graag terug op foto's. Als ik ergens iemand weet te zitten met oude foto's van het dorp, ga ik er meteen op af. Binnenkort ga ik naar Delfzijl waar ik iemand heb ontdekt met oude dia's van Venray.”

De verenigingen van lokale geschiedbeoefening worden steeds serieuzer genomen, ook door de gezeten wetenschap. Volgens Albert van der Zeijden professionaliseren met name de grote verenigingen snel: „Het aanbod van cursussen is enorm, ook vanuit het NCV. Als iemand oude handschriften wil bestuderen, volgt hij meestal enige lessen in paleografie.” Daarnaast krijgt de wetenschap steeds meer oog voor de 'oral history' die juist in heemkundekringen een belangrijke rol speelt. Van der Zeijden: „Laatst maakte ik tijdens een lezing hier nog een sterk staaltje van mee. Een historicus sprak over de Utrechtse markten van rond de eeuwwisseling. toen hij zei dat op een van de markten geen boekhandelaren stonden, riep iemand uit de zaal dat dat wel zo was. Zijn opa was namelijk boekhandelaar geweest en had een stand op die bewuste marktplaats.”

Onder de bijna anderhalf miljoen heemkundigen en folkloristen in ons land zitten 'fundamentalisten' die ook volgens Van der Zeijden wel eens te ver gaan. Hij kent gevallen van clubs die vanuit nostalgie pleitten voor herinvoering van het hanengevecht. Daarbij werd niet gearzeld de dieren ook hartversterkende middelen toe te dienen om ze zo langer op de been te houden.

Van der Zeijden: „Onder invloed van de heemkundeverenigingen werd aan het eind van de jaren zeventig het 'beugelen', een middeleeuwse volkssport waarbij ballen door een poortje moesten worden geworpen, weer populair. Omdat er vroeger geen vrouwen lid mochten worden van de beugelclubs, ontstond de discussie of dat nu wel mocht. De bewuste club heeft het beugelen toen taboe verklaard voor vrouwen, die uiteraard direct een eigen beugelclub oprichtten.”

Joris Abeling en Micha Kat

(Bron: NRC Handelsblad 14 september 1995)

Aanpassing statuten historische verenigingen wenselijk



Stichtingen en verenigingen doen er goed aan een algemene passage in hun doelstellingen op te nemen. Dit constateert het blad 'Stichtings Historisch Contact' van de Stichting Stichtse Geschiedenis. Aanleiding was een protest van de Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen en Omstreken tegen de sloop van een schoolgebouw in Amsterdamse stijl. Dit protest werd niet ontvankelijk verklaard, omdat volgens de statuten de bescherming van gebouwen niet tot het aandachtsgebied van de organisatie zou behoren. De stichting overweegt daarom haar statuten aan te passen. Volgens voorzitter H.P. Deys van de Stichting Stichtse Geschiedenis is het voor alle historische clubs raadzaam een algemene bepaling in de statuten op te nemen waaruit blijkt deze zich met alle terreinen van historisch erfgoed bezighouden.

Recente ingrepen maken Oude Rijn 118 niet beschermwaardig

De Taakgroep Selectie van STIEL onderzocht het uit het eind van de 19e eeuw daterende gebouw op de Oude Rijn 118. Het in Neo-rennaissance-stijl gebouwde pand wordt niet voorgedragen voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst, omdat er recentelijk een nieuw zadeldak op werd geplaatst.

Oude Rijn 118 betreft een pand uit de late 19de eeuw in Neo-rennaissance stijl. Oorspronkelijk waren dit twee panden die in een latere periode verheeld zijn. Op de langwerpige gevel is de 'verhelingslijn' nog duidelijk herkenbaar. Deze lijn wordt geaccentueerd door een verticale lijn van geel geglazuurde koppen.

Het linker pand is door de deur en twee langwerpige ramen verdeeld in vier traveeën. Boven de deur en de vensters -ook op de eerste verdieping- bevinden zich hanekammen van geel geglazuurde steen of geel geglazuurd en rode steen.

Begane grond: Aan de rechter zijde bevindt zich de deur met links daarvan twee langwerpige vensters. Het rechter venster is een T-venster met openslaande ramen en een vast bovenlicht; het smallere linker venster is eveneens een T-venster met vaste ramen. Tussen de ramen en de deur bevinden zich twee metalen gevel-rozetten.

Eerste verdieping: Op de eerste verdieping bevinden zich drie vensters. De buitenste twee vensters hebben dezelfde afmeting en opbouw als het linker venster op de begane grond. Het middelste venster heeft dezelfde afmeting en opbouw als het rechter venster op de begane grond. Tussen de drie vensters zijn twee metalen gevel-ankers aangebracht.

Het rechter pand is eveneens door een deur en twee vensters in vier traveeën verdeeld. Alle vensters in deze gevel hebben de afmetingen en opbouw van de smalle vensters in het linker gedeelte. De hanekammen boven de vensters en de deur zijn opgebouwd uit gele en rode stenen.

Over de gehele gevel zijn gele banden aangebracht. Deze banden zijn opgebouwd uit geel geglazuurde koppen. Op de begane grond lopen 4 van deze banden, op de eerste verdieping 2. Onder de gevellijst is een rand vooruitstekend metselwerk aangebracht waarover ook een gele band loopt. Daar waar de banden de gevels 'kruisen' zijn ornamenteringen aangebracht in de vorm van extra gele stenen.

De begane grond wordt gescheiden van de eerste verdieping door een houten geprofileerde waterlijst. Onder de vensterbanken op de begane grond zijn 'vooruitstekende rollagen' aangebracht.

De gevel wordt getopt door een zadeldak, dat nog niet lang geleden is aangebracht. Voor de taakgroep is deze verinking van de originele bouwmassa de reden, dat het pand niet voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst wordt voorgedragen.

Bertine Jongerius
taakgroep selectie



foto Günther Ditz



Oude Rijn 118 in huidige staat

foto Marja Kroef



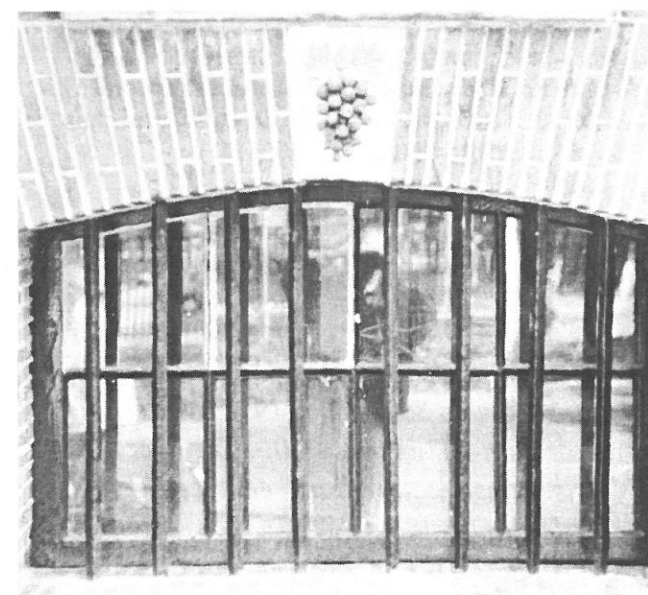
Applaus voor het industrieel erfgoed

Op de vroege zondagochtend van 8 oktober opende Cultureel Centrum de Droomfabriek om 11.00 uur de deur voor koffiedrinkers onder de eerste van de industrieel erfgoed-wandelaars. Er kwamen er die zondag in totaal meer dan tweehonderd. STIEL organiseerde in samenwerking met de Stichting Wetenschap & TechniekWeek wandelingen langs de herinneringen aan het industrieel verleden van Leiden. Onder begeleiding van STIEL-gidsen Piet de Baar, Henk Budel, Marcel van Dijk, Marja Kroef, Cor Smit en Heiko Tjalsma liepen de wandelaars in kleine groepen langs monumenten zoals de fraaie gevel van de eerste vuilverbranding in Leiden op het EWR terrein en één van de oudste bewaard gebleven distilleerderijen in Nederland, De Franse Kroon v/h Hartevelt & Zn. Op een pleintje aan de Baatstraat werd stilgestaan bij de vier hoge kolommen met gietijzeren kopstukken, daar geplaatst als herinnering aan het gesloopte fabriekscomplex van Clos & Leembruggen. (Zie daarover ook elders in deze Stielz de opmerkingen van stadsingenieur L. Barendrecht). Na afloop van de wandelingen, die gemiddeld twee uur duurden, klonk vaak applaus ten bewijze dat het industrieel erfgoed van Leiden uitstekend werd gepresenteerd. Een van de wandelaars was Marion Wittenberg, die sinds 1987 in Leiden woont. Zij deed mee uit interesse voor de geschiedenis van haar woonplaats. „Ik heb de wandeling erg leuk gevonden,” constateerde zij. „Je fietst dagelijks langs allerlei gevels, maar het is interessant om te weten welke verhalen daar achter zitten.” Wel verbaasde ze zich over het feit dat op de plaats waar eens de eerste stoommachine in de Nederlandse textielindustrie draaide, nu keurige nieuwbouwwoningen (aan de Zamenhofstraat) staan.

„Als er geen herinneringsplaquette van STIEL was geplaatst, zou bijna niemand dat weten,” constateerde zij. Als STIEL in de toekomst weer een wandeling organiseert, zal zij zeker van de partij zijn. De wandelaarster verwacht dat dan ook andere delen van de stad in de wandeling betrokken kunnen worden. Die mening werd door veel deelnemers gedeeld.

Henk Budel
foto 's Niek Bavelaar

Detail van wijnpakhuis 'De Druyf', behorende tot het Harteveltcomplex aan de Langegracht



VanAllesEnNogWat

Archieven Kamers van Koophandel

De Kamers van Koophandel dragen (een deel van) hun dossiers van het Handelsregister over aan het Algemeen Rijksarchief in Den Haag. Een groot deel van de tot 1980 aangelegde exemplaren van de in Leiden gevestigde Rijnslandse Kamer zijn inmiddels overgebracht. Het gaat alleen om de zogenoemde 'gesloten' dossiers van bedrijven die zijn opgeheven of die een andere rechtsvorm hebben gekregen.

Het handelsregister wordt wel omschreven als de burgerlijke stand van het bedrijfsleven. Van elk bedrijf wordt bij de oprichting een dossier aangelegd, waarin gegevens staan over de rechtsvorm, de uitgeoefende activiteiten, de bestuurders en andere zaken. Zodoende is het in 1921 ingevoerde handelsregister voor veel (bedrijfs)historici een interessante en makkelijk toegankelijke bron.

EJW

Presentatie 'Sporen van Nijverheid' op studiedag

Het project 'Sporen van Nijverheid: op zoek naar industrieel erfgoed' wordt op 9 december gepresenteerd op een studiedag in Hoofddorp. De presentatie wordt gehouden door Jan Brugman en Katja Bossaers, de consultants geschiedbeoefening voor respectievelijk Zuid- en Noord-Holland. Het thema van de studiedag is 'Bestaansmiddelen op het platteland in de 19e en 20e eeuw'. Deelname kost inclusief lunch 35 gulden. Inlichtingen en aanmeldingen bij Jan Brugman, Project geschiedbeoefening in Zuid-Holland, Postbus 448, 2501 CK Den Haag. tel. 070 - 3624121. fax. 070 - 3450278.

Cursus Industrieel Erfgoed

'Zoeken naar Sporen van Nijverheid en Industrieel Erfgoed' is de titel van een beknopte cursus, georganiseerd door het Project Geschiedbeoefening Zuid-Holland. De cursus bestaat uit twee bijeenkomsten, die in het voorjaar van 1996 zullen plaatsvinden. Plaats en data worden later bekendgemaakt. De cursus kost 30 gulden. Inlichtingen bij de organisator. (Tel. 070 - 3624121).

Legaat voor STIEL

De Stichting Industrieel Erfgoed Leiden kreeg wederom een legaat. Drs. C.H. Vedder Christiaanse, die op 30 oktober 1995 overleed, legateerde aan STIEL f 1.000,-. De heer Vedder Christiaanse is jarenlang een zeer geïnteresseerde donateur van STIEL geweest. Het bestuur van STIEL heeft het legaat in dank aanvaard.

Rectificatie palen Baatstraat

In het artikel 'Langs de gietijzeren kopstukken uit het industrieel verleden van Leiden' uit de vorige Stielz is een fout geslopen. De scribent constateerde ten onrechte dat de vier kolommen op een naamloos pleintje aan de Baatstraat een restant zijn van de fabriekshal van dekenfabriek Zuurdeeg.

Volgens de Leidse stadsingenieur L. Barendrecht zijn deze gietijzeren kolommen afkomstig van het gesloopte complex van textielfabriek Clos & Leembruggen aan de Langegracht. Na de sloop zijn deze opgeslagen in een depot van de gemeente, omdat het Barendrecht onjuist leek om alles in de smeltoven te deponeren.

Vier exemplaren werden later gebruikt voor de herinrichting van het pleintje. Daarbij bleken de 2,5 meter in diameter grote kolomvoeten niet bruikbaar, zodat die alsnog naar de schroothandel werden afgevoerd. Hetzelfde gebeurde met de overige kolommen.

EJW

Ledenadministrateur gevraagd!!!

STIEL zoekt iemand die de ledenadministratie van STIEL wil verzorgen. De immer doorgaande groei van de donateurs van STIEL is in alle opzichten zeer verheugend en brengt uiteraard ook wat meer werk met zich mee op het vlak van de ledenadministratie. De ledenadministratie van STIEL is op dit moment ondergebracht in het computersysteem dBaseIV, wat wil zeggen dat het handig is (maar niet absoluut noodzakelijk) dat men daar mee kan omgaan.

Verdere inlichtingen of aanmeldingen bij voorzitter (H.J. Budel, tel. 071-5619659) of secretaris (H.D. Tjalsma, tel. 071-5154470, alleen 's avonds).

Noteert u alvast ...

Op 26 maart 1996 is er een vergadering van de Werkgroep Industrieel Erfgoed Leiden die specifiek gewijd zal zijn aan een nieuwe opzet van de werkgroepvergaderingen. Aanvang 20.30 u. in het Gulden Vlies. Nadere bijzonderheden in het maartnummer van Stielz

(Vervolg notulen van pagina 2)

Katholieke Vrouwenbond. Wie weet hier meer van? Krantz geeft de naam door van Margriet Noordman, voormalig maatschappelijk werkster. Verder wordt de naam van Josefin Schrama genoemd.

Weterings doet verder nog een dringende oproep voor suggesties voor artikelen t.b.v. Stielz. Het zou aardig zijn als anderen eens stukjes zouden schrijven.

Ook zou hij graag een nieuwe donateurslijst ontvangen. Dijs meldt dat het wellicht tijd wordt om het gebied van STIEL uit te breiden, bijvoorbeeld met Leiderdorp e.o. Hij heeft navraag gedaan bij de gemeente Leiderdorp en hoopt daarover in de toekomst meer te kunnen melden.

In memoriam H.A. Diederiks (1933 - 1995)

De historische wereld van Nederland werd in de afgelopen augustusmaand opgeschrikt door het plotselinge overlijden, tijdens een vakantie, van dr. H.A. Diederiks, universitair hoofddocent in de sociale geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Leiden.

Diederiks was in binnen- en buitenland één van de meest bekende Nederlandse sociaal-historici. Hij had een uiterst brede interesse en een zeer scherpe neus voor nieuwe ontwikkelingen in zijn vakgebied. Zo is hij één van de eerste historici in ons land geweest, die *oral history* ging toepassen. Ook begon hij al begin jaren zeventig met computers te werken, in een tijd dat het overgrote deel der historici daar nog zover mogelijk vandaan bleef. Het nemen van initiatieven was één van zijn meest kenmerkende eigenschappen. Hierdoor heeft hij een grote hoeveelheid produkten en projecten op uiteenlopende (vak-historische) terreinen opgezet en of zelf of met hulp en medewerking van anderen tot stand gebracht.

Hoewel Herman Diederiks in Amsterdam woonachtig was en veel onderzoek heeft verricht naar de sociale geschiedenis van zijn eigen woonplaats, onder andere in de vorm van zijn eigen proefschrift, heeft hij ook veel gedaan voor de Leidse sociale geschiedenis. Dat vloeide voort uit het feit dat hij vanaf het einde van de jaren zestig aan de Leidse vakgroep geschiedenis verbonden is geweest. Zo was het eerste, hiervoor vermelde, *oral history*-onderzoek dat hij verrichtte gewijd aan een vergelijking van de Leidse stadswijken De Kooi en de Haver- en

Gortbuurt (gepubliceerd in: H.A. Diederiks en R.C. van Eyck, "Twee Leidse volksbuurten in de dertiger jaren. Een vergelijkend onderzoek met behulp van 'oral history'", *Holland*, jaargang 11 (1979) pp. 274-296). Een groot computerproject waartoe hij het initiatief nam was het machineleesbaar maken van het Leidse "Kohier van 1749", een belasting- én volkstellingsregister van een voor de achttiende eeuw zeldzame volledigheid. De multimedia-applicatie "Leidse Lasten", die op 29 november aan burgemeester Goekoop werd aangeboden is op zijn initiatief tot stand gekomen. Dit is een moderne computerpresentatie van zeventiende eeuwse Leidse belastingregisters.

Ook voor de studie van het industrieel erfgoed van Leiden is Diederiks van betekenis geweest doordat hij in 1982 met ondergetekende het artikel "Negentiende en twintigste eeuwse fabrieksgebouwen in de Leidse binnenstad" publiceerde (in *Industriële archeologie*, jaargang 2 (1982) pp. 116-138). Mede dit artikel heeft enige jaren later de stoot gegeven tot de oprichting van STIEL. Zelf heeft Diederiks zich daarin overigens verder niet bewogen. Dit artikel mag met recht een pioniersartikel genoemd worden omdat er niet eerder zo'n artikel vanuit de industrieel-archeologische invalshoek over Leiden was geschreven. Door de redactie van *Industriële archeologie* (nu *Erfgoed van Industrie en Techniek*) was expliciet om dit artikel gevraagd omdat er over Leiden nog 'niets was'. Vooral door de activiteiten van STIEL is er daarna heel wat meer informatie over het Leidse industrieel erfgoed boven tafel gekomen.

Het is buitengewoon jammer dat Herman Diederiks zo vroeg "in het harnas" overleden is: bij lange niet alles waartoe hij het initiatief had genomen was al afgerond. Desalniettemin heeft ook de Leidse sociale geschiedenis veel aan zijn stimulerende persoonlijkheid te danken gehad.

H.D. Tjalsma
secretaris



Erfgoed in de media

Tijdschriften

Industria

Van 'Industria - Nieuwsbulletin van Stichting Federatie Industrieel Erfgoed Nederland' verscheen in augustus het derde nummer van de jaargang 1995. Het blad bevat een agenda en de rubrieken 'nieuws uit de aangesloten organisaties'. Ten slotte volgt een beknopte literatuursignalering.

Het adres van de redactie is: p/a M.N.M. Overbeek, Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle. Belangstellenden kunnen een abonnement nemen door 26 gulden voor de jaargang 1995 over te maken op postbankrekening 132802 ten name van FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

Erfgoed

Nummer vier van de vierde jaargang van het tijdschrift 'Erfgoed van Industrie en Techniek' verscheen in november 1995. Dit periodiek van de Stichting Erfgoed bevat artikelen over een museum-brouwerij annex brouwerijmuseum in Maastricht, De plantaardige-olie-industrie in Nederland tussen 1850 en 1950, de verkoop van een oude walsen van Hoogovens aan China en boekbesprekingen. Inlichtingen over abonnementen bij C.H. van Eldik, Brilduikerhof 12, 2623 NT Delft. Tel. 015 - 622499.

Nieuw Historisch Magazine

'Historisch Magazine voor Holland' is de naam van een nieuw tijdschrift dat met ingang van januari 1996 verschijnt. Het betreft een samenvoeging van de nieuwsbladen van de historisch consultants van de provincies Noord- en Zuid-Holland en de nieuwsbrief van de Historische Vereniging Holland.

De inhoud zal bestaan uit nieuws- en achtergrondinformatie over onderzoek en uit activiteiten van verschillende historische organisaties. De redactie streeft ernaar om in elk nummer een thema-artikel over een bepaald soort onderzoek of bron op te nemen.

Een abonnement voor vier nummers per jaar kost 15 gulden. Leden van de Historische Vereniging Holland krijgen het gratis toegezonden. Inlichtingen bij de Stichting Regionale Geschiedbeoefening Noord-Holland, Postbus 5212, 2000 GC Haarlem. Tel. 023 - 531 84 36.

Boeken

Op zoek naar Industrieel Erfgoed

De onderzoeker van het verleden van nijverheid en handel heeft sinds kort de beschikking over een nieuw naslagwerkje. 'Sporen van nijverheid: op zoek naar industrieel erfgoed - een handleiding' is de lange titel van een vijftig pagina's grote gids. De handleiding geeft bruikbare informatie aan (amateur-) historici die zelf een onderzoek willen opzetten. De auteurs besteden aandacht aan de beschikbare bronnen, archiefdiensten, documentatiecentra en literatuur.

Het boekje wordt uitgegeven in het kader van het project: 1996 Jaar van het Industrieel Erfgoed. Zowel voor de beginnende als voor de wat meer ervaren speurder is het een nuttig hulpmiddel. De onderzoeker die zijn eerste schreden nog moet zetten wordt stap-voor-stap geïnformeerd over de opzet van een (sociaal-economisch) historisch onderzoek, terwijl de gids voor de andere groep geïnteresseerden vooral een nuttig naslagwerk is.

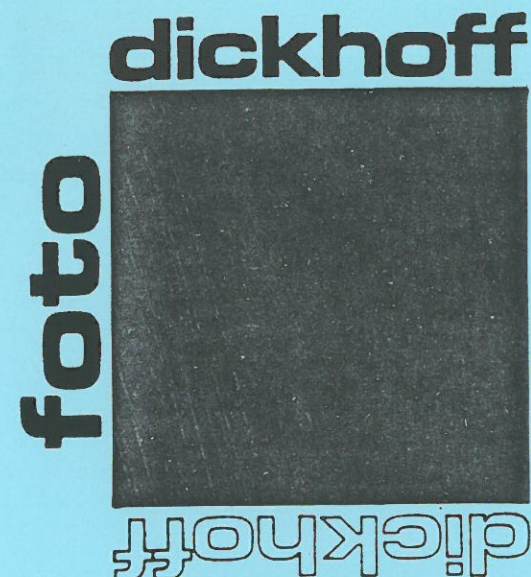
Het enige minpuntje is misschien dat 'Sporen van nijverheid' zich sterk richt op de randstedelijke provincies. Dat is op zich weer niet verwonderlijk, omdat de drie uitgeverij-organisaties daar hun werkgebied hebben: de Stichting Regionale Geschiedbeoefening Noord-Holland, de Stichting Stichtse Geschiedenis en het Project Geschiedbeoefening Zuid-Holland.

Katja Bossaers, Jan Brugman en Fred Vogelzang (red.), 'Sporen van nijverheid: op zoek naar industrieel erfgoed', Haarlem 1995. 48 blz. ISBN 90-802023-2-0, Prijs tien gulden (exclusief verzendkosten). Te bestellen bij de Stichting Regionale Geschiedbeoefening Noord-Holland Postbus 5212 2000 GC Haarlem. Tel. 023 - 531 84 36.

Lustrum FIEN

Ter gelegenheid van het tweede lustrum van de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland (FIEN) verscheen een overzicht waarin alle 52 aangesloten organisaties zich presenteren. In 'Schakels in de keten, Federatie Industrieel Erfgoed Nederland' wordt zowel aandacht besteed aan de doelstellingen als aan inmiddels bereikte resultaten. Elke organisatie kreeg de beschikking over één pagina, waarop tevens een afbeelding van een industrieel object uit het werkgebied is opgenomen. Ook STIEL figureert in het van uitgebreide literatuurverwijzingen voorziene boekje.

R. Efdée, K. Havelaar, 'Schakels in de keten, Federatie Industrieel Erfgoed Nederland', Haarlem 1995. 60 blz. ISBN 90-9007-994-7. Prijs 15 gulden. Te bestellen door overmaking van 20 gulden (15 gulden plus verzendkosten) op girorekening 132802 t.n.v. FIEN-Industria te Hardenberg.



uw fotografisch geheugen!

oegstgeest	irislaan 63	071 - 17 49 17
leiden	haarlemmerstraat 207	071 - 14 00 05
schoonhoven	lopikerstraat 57	01823 - 29 92

"J. ZIERIKZEE"
MAATSCHOENMAKERIJ

H. P. H. NUSTELING
BAKKERSTEEG 3
2311 RH LEIDEN

TEL. 071-131156

KEUZENKAMP B.V. DESIGN
NATUURSTEEN

WAARDIGE MONUMENTEN

DIE EEN GEDACHTENIS UITSTRALEN

HAAGSE SCHOUWWEG 10 A, 2332 KG LEIDEN
FAX: 071 5768403 TELEFOON: 071 5764047

NAAST DE INGANG VAN BEGRAAFPLAATS "RHIJNHOF"

Keuzenkamp B.V. Natuursteen maakte het STIEL mogelijk de volgende gedenksteden in Leiden te plaatsen:

Eerste Stoommachine Textielindustrie 1816	Zamenhofstraat	1992
Parmentier / Aalders	Langegracht	1995
Coöperatie Vooruit (revisie openingssteen)	Korevaarstraat	1995